

สถานสงเคราะห์คนชรา: การพัฒนาการจัดการดูแลตามวิถีพุทธ

The Nursing Home: Managing Development of Nursing in Buddhist Way

วารากรณ์ พูลสวัสดิ์^{1*}, กล้า สมตระกูล² และปรารภ แก้วเศษ²

¹ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
และนิสิตสาขาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*poolswatnpru@gmail.com

บทคัดย่อ

สถานสงเคราะห์คนชราเป็นสถานบริการที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับความเดือดร้อนพึ่งตนเองไม่ได้ให้เป็นที่พึ่งสุดท้ายของชีวิต งานวิจัยนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของการจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธของสถานสงเคราะห์คนชรา และพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธของสถานสงเคราะห์คนชราภูมิภาคตะวันตก ศึกษาจากสถานสงเคราะห์คนชรา 3 แห่ง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 109 คน ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ 35 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 34 คน และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 40 คน การตรวจสอบข้อมูลใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

การพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชราภูมิภาคตะวันตกนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะปรับเปลี่ยนสภาพลักษณะและฐานคิดจากสถานสงเคราะห์คนชราให้เป็นสถานแห่งการส่งเสริมสุขภาพวิถีแห่งการฝึกฝนความเป็นผู้ดี ผู้รู้ ผู้เบิกบานด้วยการจัดบรรยากาศและปัจจัยเกื้อหนุนให้เอื้อต่อการส่งเสริมบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่ในสถานสงเคราะห์เพื่อ สังคมบุญและปฏิบัติธรรม เพื่อเตรียมตัวก่อนตายอย่างสงบ เย็น และเป็นสุข ในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชราแบ่งการดำเนินการพัฒนาออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) การบริหารจัดการตามวิถีพุทธนำหลักอริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นฐานคิดในการบริหารจัดการ 2) การบริการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ นำหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และสัพพายะ 7 มาเป็นฐานคิดในการบริการดูแล โดยจะต้องมีอนุศาสนาจารย์เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดกิจกรรมตามวิถีพุทธจึงจะเกิดผลเป็นการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธที่สามารถตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: สถานสงเคราะห์คนชรา, วิถีพุทธ, การดูแลผู้สูงอายุ

Abstract

The elder nursing home is the facilities of state government with the purpose of assistance the aged suffering from unself-assistance. This research has a purpose to study the historical background and current situation of senile management in elder nursing home. The research studied problems and senile management's plan abided by Buddhist pathway in elder nursing home of western region and to develop the senile caring management by way of Buddhism of elder nursing home in western region. This research has scoped area study with three elder nursing homes composed of Nakorn Pathom elder nursing home, Cha-lerm Raja Kumari elder nursing home or Luang Pho Pern Uppatham and Cha-lerm Raja Kumari elder nursing home or Luang Pho Lam Yai Uppatham. This research is the qualitative one with the field study of interview, observation, focus group discussion and workshop. The research has used the snowball method selected

by specifications 109 persons composing of 35 scholars, 34 operators and 40 participants The researcher verified by checking data with triangulation and analyzed information with analyzed description.

The development of management for caring the aged in elder nursing home aims to change the images and thinking-base of elder nursing home to the place of practice the way of who awakening, who enlightening, who being joyful by means of accumulation merits with the convenient environment. The senile persons live in elder nursing home with the purpose of accumulation merits and practice the Dharma before coming peaceful death. The development of senile nursing home by Buddhism ways have divided into 3 phases the administration, the senile service and the integration Buddhism ways to administration and service. These originated the development of caring management of seniority responding the spiritual request of the all aged.

Keywords: the nursing home, Buddhist way, elderly nursing

1. บทนำ

สถานสงเคราะห์คนชราเป็นสถานบริการรูปแบบหนึ่งที่มีรัฐได้จัดตั้งขึ้นเพื่อบริการดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับความเดือดร้อน ขาดผู้ดูแล พึ่งตนเองไม่ได้ ไร้ที่พึ่ง หรือไม่สามารถอยู่กับครอบครัวได้ ให้มีที่พักอาศัย โดยรัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่าผู้สูงอายุในอดีตนั้นได้รับใช้ประเทศชาติมามาก เมื่อมีอายุมากขึ้นไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู รัฐก็ควรจะช่วยอุปการะเลี้ยงดูให้มีความสุขในบั้นปลายของชีวิต สถานสงเคราะห์คนชรากันบ้างแต่เป็นสถานสงเคราะห์คนชราแห่งแรกในประเทศไทยสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2496 (กรมประชาสงเคราะห์. 2544 : 16-18) ต่อมาได้มีการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราขึ้นรวมทั้งหมด 20 แห่งกระจายไปทุกภาคของประเทศ จีราลักษณ์ จงสถิตมัน และคณะ (2543 : 258) ได้อธิบายพัฒนาการของสถานสงเคราะห์คนชราในประเทศไทยนั้นมีความพันผูกกับแนวคิดการจัดบริการสังคมสงเคราะห์ในรูปของสถานสงเคราะห์คนชราของประเทศทุนนิยมตะวันตกกับอุดมการณ์สร้างชาติสร้างวัฒนธรรมใหม่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปัจจุบันได้มีการถ่ายโอนสถานสงเคราะห์คนชราจำนวน 13 แห่งจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการมาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยมีแนวคิดสำคัญคือ การกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นชุมชนได้ดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งภุขงค์ เสนานุช และวนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย. (2555 : 7) ได้อธิบายถึงภารกิจของสถานสงเคราะห์คนชราภายหลังการถ่ายโอนมาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่า สถานสงเคราะห์คนชรายังคงปฏิบัติภารกิจเดิมทั้งหมด ส่วน Clarke (1984 : 161 – 162) กล่าวถึงสถานสงเคราะห์คนชราว่าเน้นการดูแลผู้สูงอายุทางด้านกายภาพเป็นสำคัญ มีสถานสงเคราะห์ไม่มากนักที่พยายามจะพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุหรือให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุเพื่อให้มีชีวิตอิสระเท่าที่จะทำได้ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าภาพลักษณ์ของสถานสงเคราะห์คนชราในทัศนะของนักวิชาการตะวันตกนั้นมีลักษณะออกมาในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก

ปัญหาการบริการดูแลผู้สูงอายุที่สำคัญในประเทศไทยคือมีการดูแลทางด้านกายภาพได้เป็นอย่างดีแต่ยังมีปัญหาในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตสังคมและจิตวิญญาณ สอดคล้องกับจีราลักษณ์ จงสถิตมัน และคณะ (2543 : บทคัดย่อ, 269) ได้ศึกษาพบว่าจุดแข็งของสถานสงเคราะห์คือสามารถตอบสนองความต้องการด้านกายภาพของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี แต่ข้อจำกัดก็คือไม่อาจตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและจิตวิญญาณของผู้สูงอายุได้เท่าที่ควร ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า สถานสงเคราะห์คนชราควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ จิตวิญญาณของผู้สูงอายุ ด้วยการเน้นการจัดกิจกรรมที่จะพัฒนาจิตวิญญาณของผู้สูงอายุโดยตรง อาทิเช่น ส่งเสริมการปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้นับถือพุทธศาสนา มีกิจกรรมเสริมในด้านธรรมะ ประยุกต์ธรรมะมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยนำวิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายมาใช้ร่วมด้วย เพื่อแก้ไขปัญหารวมกัน จิตใจของผู้สูงอายุ และมีการติดตามผลการปฏิบัติธรรม รวมทั้งการประยุกต์ใช้ธรรมะมาปฏิบัติในชีวิตจริงอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อที่สถานสงเคราะห์คนชราจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยได้อย่างสมบูรณ์

จากที่กล่าวมาจึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิจัยเรื่อง สถานสงเคราะห์คนชรา : การพัฒนาการจัดการดูแลตามวิถีพุทธซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญเพราะจะสามารถเติมเต็มการดูแลผู้สูงอายุให้ครบถ้วนสมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลทางด้านจิตวิญญาณ

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของการจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราเขตภาคตะวันตก 2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธของสถานสงเคราะห์คนชราเขตภาคตะวันตก 3. เพื่อพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธของสถานสงเคราะห์คนชราเขตภาคตะวันตก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรผู้ให้ข้อมูลการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มทั่วไปที่อาศัยอยู่ในเขตภูมิภาคตะวันตก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสถานสงเคราะห์คนชรา ผู้วิจัยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสโนบอล (Snowball) และเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 109 คน ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ประกอบด้วย ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์คนชรา, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อ.บ.จ), เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต) ผู้รู้ด้านวิถีพุทธ ผู้รู้ด้านการจัดการ และผู้รู้ด้านการดูแลผู้สูงอายุรวมจำนวน 35 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ในสถานสงเคราะห์คนชรา ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุรวมจำนวน 34 คน และกลุ่มทั่วไปประกอบด้วยเจ้าภาพ ญาติของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ ประชาชนรวมจำนวน 40 คน

พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยคือ สถานสงเคราะห์คนชราในภาคตะวันตกจำนวน 3 แห่งคือ 1) สถานสงเคราะห์คนชรานครปฐม 2) สถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมพระพรชกุมารี (หลวงพ่อบึงอู่ปลัด) จังหวัดนครปฐม และ 3) สถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมพระพรชกุมารี (หลวงพ่อลำไยอู่ปลัด) จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้วิจัยทำการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และเก็บข้อมูลในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

4.1 ประวัติความเป็นมาของการจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราภาคตะวันตก

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของสถานสงเคราะห์คนชราทั้งสามแห่ง พบว่าสถานสงเคราะห์คนชราทั้งสามแห่งมีประวัติความเป็นมาคล้ายคลึงกันคือเป็นสถานสงเคราะห์คนชราที่เกิดขึ้นในยุคที่ 3 ของพัฒนาการแนวคิดสถานสงเคราะห์คนชราในประเทศไทย คือยุคตั้งศูนย์บริการ ฯ บริจาคที่ดินเป็นกุศลทาน และเฟื่องฟูสถานสงเคราะห์ โดยที่สถานสงเคราะห์คนชราบ้านนครปฐมถูกสร้างขึ้นจากการริเริ่มของอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีเป็นผู้บริจาคที่ดิน ส่วนสถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมพรชกุมารี (หลวงพ่อบึงอู่ปลัด) และ (หลวงพ่อลำไยอู่ปลัด) นั้นพระเกจิอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนในจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรีและอาณาบริเวณได้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งสถานสงเคราะห์คนชราทั้งสามแห่งจะเกิดขึ้นจากความรักความเมตตา และความสงสารต่อผู้สูงอายุที่ตกทุกข์ได้ยาก แต่เมื่อถ่ายโอนให้กรมประชาสงเคราะห์ที่มีฐานคิดในการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราในประเทศไทยที่นำมาจากฐานคิดของประเทศตะวันตกคือสงเคราะห์ช่วยเหลือดูแลให้พ้นจากความลำบากทางกายเป็นสิ่งสำคัญ

4.2 สภาพปัจจุบันของการจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราภาคตะวันตก

การจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราทั้งสามแห่งพบว่ามีรูปแบบการจัดการดังนี้

ด้านบุคลากร ได้มีการแบ่งบุคลากรเป็นฝ่ายงานตามหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ 2) งานบริหารทั่วไป 3) งานบริการ 4) นักสังคมสงเคราะห์ 5) งานพยาบาล 6) งานอาชีพบำบัด 7) พี่เลี้ยง 8) แม่ครัว 9) นักการภารโรง 10) พนักงานขับรถ และ 11) คนทำสวน ในการบริหารจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราที่มีมาตรฐานสถานสงเคราะห์คนชราที่กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดขึ้นเพื่อควบคุมสถานสงเคราะห์คนชราให้มีมาตรฐานที่ดีตามที่กำหนด

ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ พบว่าสถานสงเคราะห์คนชราทั้งสามแห่งมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี สะอาด สงบร่มรื่น ไร้มลภาวะ มีความปลอดภัยเหมาะสมแก่การพักอาศัยของผู้สูงอายุ มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในรีสอร์ท ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก

ด้านคุณสมบัติผู้รับการสงเคราะห์ พบว่ามีการกำหนดคุณสมบัติผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการไว้คล้ายกันคือ ประการแรก เป็นชายหรือหญิง อายุ 60 ปีขึ้นไป สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ประการที่สอง ไม่พิการทุพพลภาพหรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ ประการที่สาม ไม่เป็นโรคเรื้อรังหรือโรคติดต่ออันตราย ประการที่สี่ มีความทุกข์ยากเดือดร้อน เช่น มีความยากจน ถูกทอดทิ้ง หรือไม่มีที่อยู่อาศัย ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู ประการที่ห้า ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดพื้นที่บริการ ที่ต่างกันคือสถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมราชกุมารีรับเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นหญิงเท่านั้น

ด้านบริการดูแล ในการจัดการดูแลผู้สูงอายุนั้นมีการแบ่งบริการดูแลออกเป็น 9 ด้านคือ 1) ด้านการเลี้ยงดู 2) ด้านการรักษาพยาบาล 3) ด้านกายบริหารและกายภาพบำบัด 4) ด้านอาชีพบำบัดและงานอดิเรก 5) ด้านสังคมสงเคราะห์ 6) ด้านนันทนาการ 7) ด้านศาสนกิจ 8) บริการชุมชน และ 9) งานมูลนิธิสงเคราะห์ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จากการศึกษาการจัดการดูแลผู้สูงอายุของสถานสงเคราะห์คนชราทั้งสามแห่งมีความแตกต่างกันน้อยมากเนื่องจากยึดรูปแบบในการจัดการดูแลให้เป็นไปตามมาตรฐานของสถานสงเคราะห์ แต่จะมีความต่างกันบ้างตามกิจกรรมหรือโครงการและจุดเน้นหรือความพร้อมและความสามารถของบุคคลการในด้านนั้น ๆ

4.3 สภาพปัญหาของการจัดการดูแลผู้สูงอายุของสถานสงเคราะห์คนชราภาคตะวันตก

สภาพปัญหาในการจัดการดูแลผู้สูงอายุของสถานสงเคราะห์คนชราภูมิภาคตะวันตกพบว่ามีปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ปัญหาด้านฐานคิดและภาพลักษณ์ 2) ปัญหาด้านบุคลากร 3) ปัญหาด้านบริหารจัดการ และ 4) ปัญหาด้านบริการดูแล ปัญหาที่สำคัญของการจัดการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราพบว่า ในการจัดการดูแลผู้สูงอายุด้านกายภาพหรือการดูแลทางด้านเลี้ยงดูให้มีความมั่นคงปลอดภัยของชีวิตด้านปัจจัยพื้นฐานนั้นดีถึงขั้นดีมากเป็นที่พอใจของผู้สูงอายุ แต่กิจกรรมการดูแลทางด้านสังคม จิตใจและจิตวิญญาณยังมีการพัฒนาน้อย ดังนั้นจากการศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการดูแลผู้สูงอายุพบว่าควรมีการพัฒนาการจัดการดูแลด้านสังคมและจิตวิญญาณมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุให้สมบูรณ์ทั้งสี่ด้านคือ กาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ อีกทั้งควรมีการปรับปรุงภาพลักษณ์และบทบาทของสถานสงเคราะห์ใหม่ให้ตอบสนองกับความต้องการของสังคมผู้สูงอายุที่เปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก

4.4 แนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธของสถานสงเคราะห์คนชราภาคตะวันตก

สามารถสรุปแนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชราได้ว่า ในการจัดการดูแลผู้สูงอายุนั้นควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุใหม่โดยมีการนำวิถีพุทธคือวิถีแห่งความเป็นผู้ดี ผู้รู้ ผู้เบิกบาน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการสั่งสมบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุและมีการจัดสภาพให้เหมาะสมแก่การสั่งสมบุญตามหลักสัปปายะ บูรณาการกับกิจกรรมการจัดการดูแลผู้สูงอายุรูปแบบเดิมโดยมีการปรับเปลี่ยนด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ การปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์สถานสงเคราะห์คนชราใหม่จากสถานสงเคราะห์เป็นสถานที่แห่งการสั่งสมบุญ เปลี่ยนฐานคิดในการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ พัฒนาศักยภาพในการจัดการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณลักษณะตามวิถีพุทธ ปรับการบริหารจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ ปรับสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามวิถีพุทธ กำหนดวิถีชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ บูรณาการวิถีพุทธกับการบริการดูแลผู้สูงอายุวิถีพุทธทั้ง 9 ด้าน โดยนำหลักอริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 สัปปายะ 7 และบุญกิริยาวัตถุ 3 มาเป็นฐานคิดในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ

4.5 การพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธของสถานสงเคราะห์คนชราภาคตะวันตก

ในการเสนอวิธีการพัฒนาการจัดการดูแลตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชรานั้นเน้นให้ความสำคัญกับคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการดูแลจิตวิญญาณเป็นสำคัญนำไปบูรณาการปรับใช้กับการจัดการดูแลรูปแบบเดิมให้สอดคล้องประสานสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นสถานสงเคราะห์รูปแบบใหม่ที่เรียกว่าสถานสงเคราะห์คนชราวิถีพุทธหรือวิถีจิตวิญญาณโดยมีการพัฒนาการจัดการด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.5.1 การปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของสถานสงเคราะห์ใหม่โดยปรับเปลี่ยนจากสถานสงเคราะห์เป็นสถานที่แห่งการปฏิบัติธรรมที่ผู้สูงอายุมาอยู่รวมกันเพื่อสั่งสมบุญด้วยการบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาเพื่อพัฒนาตนบววิถีแห่งความเป็นผู้ดี ผู้รู้ ผู้เบิกบาน

4.5.2 การปรับเปลี่ยนฐานคิดจากการสงเคราะห์ดูแลคนชราผู้ตกทุกข์ได้ยากขาดที่พึ่งให้มีความสุขตามอัตภาพซึ่งเน้นการดูแลทางกายภาพมาเน้นการดูแลทางจิตวิญญาณโดยนำการจัดการดูแลตามวิถีพุทธคือวิถีแห่งการพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้ดี ผู้รู้ ผู้เบิกบานด้วยการสั่งสมบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุและการจัดสภาพให้เอื้อต่อการสั่งสมบุญตามหลักสัปปายะ โดยที่ในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชรานั้นมีการแบ่งการพัฒนาออกเป็นสองด้านคือ ด้านบริหารจัดการ และด้านบริการดูแล ด้านบริหารจัดการนั้นนำวิถีพุทธคือ อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4

พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 มาเป็นฐานคิดในการบริหารจัดการ ส่วนด้านการบริการดูแลนั้นนำวิถีพุทธคือ บุญกิริยาวัตถุ 3 และสัพปาเย 7 มาเป็นฐานคิดในการบริการดูแล

4.5.3 การบริหารจัดการสถานสงเคราะห์คนชราวิถีพุทธ

4.5.3.1 ผู้บริหารวิถีพุทธ ผู้บริหารคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธโดยนำหลักอริยสัจสี่มาเป็นกรอบในการบริหารจัดการสถานสงเคราะห์วิถีพุทธ

4.5.3.2 การบริหารจัดการวิถีพุทธ ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์คนชรายึดหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารจัดการ กล่าวคือในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธนั้น ผู้บริหารทั้งระดับนโยบายคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด และผู้ปกครองสถานสงเคราะห์จะต้องยึดหลักอิทธิบาทสี่เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ โดยมีการดำเนินการคือ การแต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะกรรมการจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกและการเตรียมความพร้อมด้านการจัดการโดยเห็นคุณค่าและความสำคัญพอใจจริงใจ ตั้งใจมุ่งมั่นในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ

4.5.3.3 การพัฒนาบุคลากรตามวิถีพุทธ บุคลากรมีสองกลุ่มคือบุคลากรภายในให้ยึดหลักพรหมวิหาร 4 ในการดูแลผู้สูงอายุ และบุคลากรภายนอกให้ยึดหลักสังคหวัตถุ 4 พร้อมทั้งจัดตั้งตำแหน่งอนุศาสนาจารย์มารับผิดชอบในการจัดการดูแลทางด้านจิตวิญญาณผู้สูงอายุ

4.5.3.4 การบริหารงบประมาณ ควรมีการปรับเปลี่ยนการบริหารงานงบประมาณของสถานสงเคราะห์คนชรามุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน

4.5.3.5 การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมตามวิถีพุทธ การดำเนินการจัดสภาพบรรยากาศแห่งการสั่งสมบุญ ในการจัดบรรยากาศของสถานสงเคราะห์คนชราใหม่นั้นเน้นการสร้างบรรยากาศให้มีลักษณะอบอุ่นด้วยการสั่งสมบุญหรือเอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งประกอบไปด้วยการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเตรียมกิจกรรมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์

4.5.4 การบริการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ การดำเนินการดูแลผู้สูงอายุด้วยบุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล ภาวนา ในการดำเนินการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชรา นั้น เป็นการดูแลตามนโยบายเดิมที่สถานสงเคราะห์คนชราได้กำหนดไว้ 9 ด้าน โดยจัดการบูรณาการกับหลักบุญกิริยาวัตถุ มีจุดเน้นของการดูแลคือ ให้ผู้สูงอายุของสถานสงเคราะห์คนชราได้ดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งการสั่งสมบุญ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดความสบายเหมาะสมตามหลักสัพปาเย และจัดกิจกรรมการเลี้ยงดูตามวิถีพุทธ การรักษาพยาบาลตามวิถีพุทธ กายบริหารและกายภาพบำบัดตามวิถีพุทธ อาชีวบำบัดและงานอดิเรกตามวิถีพุทธ สังคมสงเคราะห์ตามวิถีพุทธ นันทนาการตามวิถีพุทธ ศาสนกิจตามวิถีพุทธ บริการชุมชนตามวิถีพุทธ มูลนิธิสงเคราะห์ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามวิถีพุทธ การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะของบุคลากรตามวิถีพุทธ

ดังนั้นในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชรา นั้นเน้นการนำวิถีพุทธเข้าสู่วิถีชีวิตของผู้สูงอายุโดยบูรณาการการปฏิบัติธรรมตามหลักทาน ศีล ภาวนา โดยเฉพาะอย่างการฝึกเจริญสติในทุกอิริยาบถทั้งการกิน อยู่ ดู ฟังมีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ

5. อภิปรายผลการศึกษา

ในการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธในสถานสงเคราะห์คนชรา นั้น การจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมสั่งสมบุญมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังนั้น ควรเพิ่มบรรยากาศให้มีลักษณะวิถีพุทธคือบรรยากาศของความสะอาด สงบ สว่าง มีศูนย์รวมศรัทธาหรือที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เอื้อต่อการสั่งสมบุญ และการใคร่ครวญชีวิต พัฒนาจิตและปัญญาในวิถีทางของความเป็นผู้ตื่น รู้และเบิกบาน ทำให้ผู้อยู่และผู้มาเยือนได้ใคร่ครวญชีวิตตามความเป็นจริง เป็นบรรยากาศแห่งความสุข มีชีวิตชีวา เป็นสังคมเปิดมีความเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกับบ้าน วัด โรงเรียน ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จนชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อชุมชน นั่นคือมีบรรยากาศคล้ายวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ซึ่งมีแนวคิดสำคัญว่า คนที่มีธรรมชาติทางแนวความคิดดี (หมายถึงธรรมชาติในร่างกาย) จะสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้มาเป็นวัฒนธรรมได้ดี ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีจะส่งเสริมให้

ความคิดของคนดีขึ้น และสามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดีขึ้นด้วย ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมจึงสร้าง “ความสัมพันธ์สองทาง และสวนทาง” ระหว่างคนกับธรรมชาติ และธรรมชาติกับวัฒนธรรม (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 50) และสอดคล้องกับแนวคิดของเอมิล เดอร์ไคน์ (อ้างอิงมาจาก สุภางค์ จันทวานิช. 2553 : 60) ที่กล่าวว่า ศาสนาตามความเชื่อดั้งเดิมมีหน้าที่ 4 ประการ คือ ประการแรก สร้างระเบียบวินัย ซึ่งจะปรากฏอยู่ในพิธีกรรม ประการที่สอง สร้างความสามัคคีซึ่งปรากฏอยู่ในพิธีกรรมเช่นกัน ประการที่สาม เป็นพลังชีวิต อยู่ที่มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือผู้นับถือศาสนา ประการที่สี่ ทำให้อ้อมเอิบเพราะทำในสิ่งที่ศรัทธา อยู่ที่ศรัทธาของผู้นับถือ

การบูรณาการวิถีพุทธกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยนำหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนาเข้าสู่กิจกรรมการดูแลทั้ง 9 ด้าน เช่น การให้ผู้สูงอายุได้ฝึก การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น โดยให้ผู้สูงอายุได้ฝึกสติในการกินเพื่อป้องกันอาการสำลักอีกทางหนึ่ง ฝึกฝนปัญญาความรู้เกี่ยวกับชีวิตด้วยการดูหรือฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตได้ใคร่ครวญตนเองอย่างต่อเนื่อง ฝึกฝนสติพิจารณาความป่วยไข้ นำหลักการพุทธธรรมบำบัดมาประยุกต์ใช้ เช่น การสวดมนต์รักษาโรค สมာธิบำบัด ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกุล โพธิ์ทอง (2556 : บทคัดย่อ) พบว่าความตั้งใจมากในการทำบุญ ถวายสังฆทาน มีจิตจดจ่ออยู่กับการสวดมนต์ และการแผ่เมตตา นำมาซึ่งความสุขใจ การระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทำให้รู้สึกสุขกายสุขใจ แสดงถึงความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยของผู้ป่วยระยะสุดท้าย การได้รับการดูแลทางจิตวิญญาณด้วยการดูแลตามวิถีพุทธมีผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุซึ่งสอดคล้องข้อเสนอของแพทย์พงษ์ วรพงษ์พิเชษฐ์ (เทวัญ ธาณรัตน์. บรรณานุกรม. 2553 : 108 – 114) เสนอว่า การฝึกจิตในชีวิตประจำวันจะสร้างเสริมสุขภาพให้ผู้สูงอายุเป็นสุข รู้จักตัวเอง มองดูทุกสิ่งด้วยความรู้เท่าทัน จิตใจปลอดโปร่งเป็นอิสระ เกิดการผ่อนคลายทั้งกายและใจ การฝึกจิตในชีวิตประจำวันทำได้หลายวิธี เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา การฝึกสติ หมั่นเจริญเมตตา สอดคล้องกับผลการศึกษาของสมพร กันทรคุชชี – เตรียมชัยศรี (2554 : 3) ผู้ค้นพบสมาธิบำบัดแบบ SKT รักษาสารพัดโรคได้ด้วยตนเองยืนยันว่า การฝึกสมาธิบำบัด SKT สามารถนำมาใช้ปฏิบัติรักษาโรคต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลายและได้ผล ทั้งโรคร้ายและโรคไม่ร้ายอีกหลาย ๆ โรค ถ้าหากผู้เข้าฝึกตั้งใจและปฏิบัติตามแบบแผนและปฏิบัติอย่างจริงจัง

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 จากผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาของสถานสงเคราะห์คนชราพบว่าสถานสงเคราะห์คนชรามีปัญหาด้านภาพลักษณ์ที่ค่อนข้างลบคือถูกมองเป็นอยู่ของผู้สูงอายุที่มีปัญหาในชีวิตไม่สามารถพึ่งตนเองได้และไร้ที่พึ่ง ทำให้ผู้เข้ารับบริการและเครือญาติถูกมองในเชิงลบ ดังนั้นรัฐบาลควรมีการสร้างประเด็นสาธารณะ (Public Issues) โดยการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของสถานสงเคราะห์คนชราแบบใหม่ มีการรณรงค์และกระตุ้นประชาสัมพันธ์ให้สังคมรับรู้และเข้าร่วมพัฒนาขยายผลไปสู่การดูแลผู้สูงอายุที่เน้นคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ

6.2 จากผลการวิจัยพบว่าสถานสงเคราะห์คนชราที่มีการดูแลผู้สูงอายุด้านกายภาพได้เป็นอย่างดีโดยมีมาตรฐานสถานสงเคราะห์คนชราที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดขึ้น แต่ยังไม่สามารถดูแลทางด้านจิตวิญญาณได้เท่าที่ควร ดังนั้นสถานสงเคราะห์คนชราควรมาตรฐานสถานสงเคราะห์มาบูรณาการกับรูปแบบการพัฒนาการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธเพื่อกำหนดขั้นตอนการปรับเปลี่ยนให้มีการดูแลที่เน้นการพัฒนาทางจิตวิญญาณมากขึ้น

7. เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสงเคราะห์. นิตยสารการประชาสงเคราะห์. ปีที่ 44 ฉบับที่ 2 (มี.ค.-เม.ย.2544). กรุงเทพฯ : กรมประชาสงเคราะห์. 2544

กุล โพธิ์ทอง. ผลการพัฒนาจิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาการดูแลแบบประคับประคองโรงพยาบาลท่ามาย จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ พ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2556.

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และคณะ. การประเมินสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานสงเคราะห์ 3 แห่ง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. 2543.

ทรงคุณ จันทจร. ทฤษฎีวัฒนธรรมและสังคม. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553.

เทวัญ ธาณิรัตน์. บรรณานิติการ. **การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบบูรณาการ**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการกิจการเด็กเยาวชนสตรีและผู้พิการ สภาผู้แทนราษฎร. 2553.

ภูซงค์ เสนานุช และวนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย. **การติดตามประเมินผลการถ่ายโอนภารกิจสถานสงเคราะห์คนชราและศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. วารสาร มฉก. วิชาการ ปีที่ 16 ฉบับที่ 31 กรกฎาคม – ธันวาคม 2555.

สมพร กันทรดุษฎี – เตรียมชัยศรี. **สมาธิบำบัดแบบ SKT รักษาสารพัดโรคได้ด้วยตนเอง**. กรุงเทพฯ : ปัญญาชน. 2554.

สุภางค์ จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2553

Clarke, Liam. **Domiciliary Services for the Elderly**. London : CROOM HELM. 1984.